

Bijlage C. Faciliteren van de transitie naar duurzame mobiliteit

Gemeente Veldhoven

Klant: Gemeente Veldhoven
Projectnummer: BJ2339
Status: Concept 04
Datum: 11-10-2023

Management samenvatting

Voor de toekomstige mobiliteitssituatie in Veldhoven wordt ingezet op een transitie naar duurzame mobiliteit. Om hiertoe te komen is het belangrijk het nieuwe systeem op te bouwen en voort te bouwen. De nieuwe balans van de mobiliteitspiramide met lopen en fietsen bovenaan is hierbij leidend. Tegelijkertijd is het belangrijk ook in te zetten op een om- en afbouwspoor. Ofwel 'snoeien om te groeien'. Dit betekent dat de personenauto niet altijd meer de snelste vervoerswijze zal zijn of prioriteit krijgt in beleid. Maar ook dat er geen ruimte meer is voor extra asfalt of dat milieuvriendelijke voertuigen niet meer overal mogen rijden. Timing van het opbouw en afbouwspoor is hierbij belangrijk; zo kan de ontwikkeling van de HOV4 lijn bijvoorbeeld versterkt worden met passend parkeerbeleid, of kan er bij een woningbouwontwikkeling worden ingezet op fietsstimulering.

Een transitie vindt stapsgewijs en schoksgewijs plaats. Het is geen planbaar proces. Een transitie kan je wel faciliteren. Vanuit een sterke visie zet de gemeente een gewenste koers uit. Dit biedt ruimte om in een transitie te experimenteren, samen te werken met de regio en buurgemeenten, en op organische wijze draagvlak in de samenleving te ontwikkelen en te vergroten. De gemeente kan inzetten op de transitie naar duurzame mobiliteit vanuit verschillende sturingsmechanismen: *Rechtmatig, Presterend, Samenwerkend en responsief*. Voor het opbouwen, voortbouwen, ombouwen en afbouwen krijgt dit op verschillende wijze vorm.

Om de transitie naar duurzame mobiliteit in Veldhoven goed te faciliteren is het belangrijk een vertaalslag te maken van de handvatten in deze bijlagen naar een tactische uitwerking die past binnen de context van de gemeente. Deze uitwerking is passend als onderdeel van het mobiliteitsprogramma. Bijlage C geeft de handvatten waarmee in de uitwerking in het Mobiliteitsprogramma de transitie praktisch uitgewerkt kan worden. Het is een denkkader dat bij de volgende stappen helpt om de maatregelrichtingen op netwerkniveau naast elkaar te zetten. Het is ook een hulpmiddel om bij de uitwerking naar het GVVP maatregel niveau grip te houden op het totale integrale beeld. Welke maatregelen worden om welke reden genomen en waarom leiden deze maatregelen in samenhang tot een duurzame mobiliteitstransitie.

1. Transitie naar duurzame mobiliteit

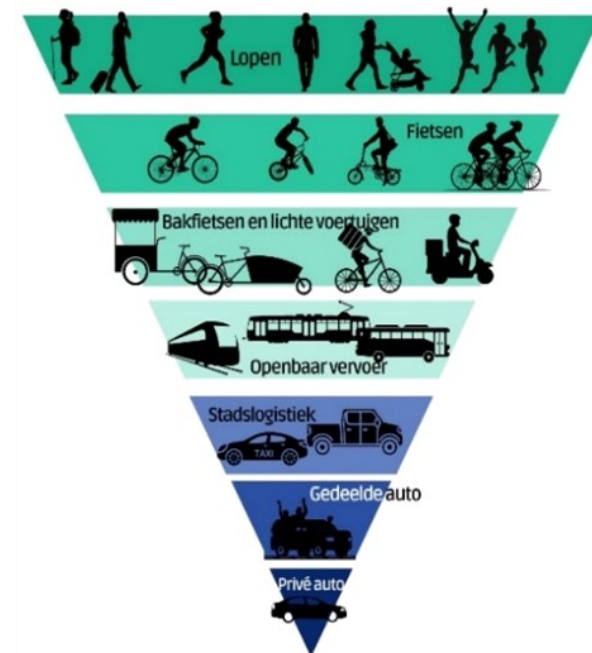
1.1. Faciliteren van een transitie

In een transitie vindt er een fundamentele verandering plaats van structuren, culturen en werkwijzen in een maatschappelijk systeem. Voor de transitie naar duurzame mobiliteit gaat dit over het creëren van een omgeving binnen de bebouwde kom waarin verblijven, lopen, fietsen en lichte voertuigen meer ruimte (figuur 1). Maar ook over doorfietsverbindingen en openbaar, gedeeld vervoer met overstap locaties over gemeentegrenzen heen. Gemotoriseerd verkeer, met name de (privé) auto op brandstof krijgt minder prioriteit, zo is het een gegeven dat de hoofdinfrastructuur voorlopig niet uitgebreid wordt of zelfs kan worden (stikstof dossier).

1.1.1. Opbouwen en afbouwen

Een duurzaam mobiliteitssysteem is iets waar in een aantal decennia aan gewerkt moet worden. Dit zal stapsgewijs en soms schoksgewijs worden opgebouwd en uitgebouwd. Drift for transition, onderzoeksbureau voor transitie, geeft de verschillende fasen van transitie weer in inmiddels nationaal en internationaal herkenbare X-curve (onderliggend, figuur 2).

Het opbouwen van nieuwe en afbouwen van bestaande elementen en structuren is geen planbaar proces. Externe ontwikkelingen en cultuurveranderingen zijn moeilijk te 'managen'. Wel is het mogelijk de transitie sturen en het juiste momentum te benutten voor initiatieven en projecten die bijdragen aan het bereiken van het gewenste toekomstbeeld. Bijvoorbeeld via niche experimenten, in een relatief veilige omgeving buiten de mainstream ontwikkelingen, of via sturing op meer voorzieningen bij gebiedsontwikkeling, de aanleg van een fietsstraat voor de opening van extra kantoorlocaties, het invoeren van parkeermanagement op het moment dat HOV-lijnen gaan rijden of een probeer actie voor e-bike, en korting op het OV tijdens wegafsluitingen. Om de transitie naar duurzame mobiliteit goed te faciliteren is het belangrijk dat de visie en ambities duidelijk zijn en de gemeente voorbereid is op het te doorlopen proces. In afbeelding 2 is weergegeven waar gemeente Veldhoven zich op kan richten in de transitie naar duurzame mobiliteit.

Figuur 1: prioriteit voor lopen, fietsen en OV. Geïnspireerd op de Reverse Traffic Piramide (2001) door de Bicycle innovation lab.

De X-curve

Loorbach et al. (2017), Hebinck et al. (2022)

Figuur 2: X-curve door Drift for transition

1.1.2. Experimenten – innovatie & exnovatie

Met experimenten probeer je iets, zonder te weten of het succesvol is. Het heeft een tijdelijk karakter. Het dient ertoe te ontdekken, testen of demonstrenen wat mogelijk is. In de gebouwde omgeving zijn steeds meer voorbeelden te vinden van **Tactical Urbanism**. Bijvoorbeeld het Kastelenplein in Breda dat tijdens de zomer wordt omgetoverd tot ontmoetingsplaats en evenementenlocatie met een vloerkunstwerk. Maar ook op de Vestdijk in Eindhoven, waar eerst met tijdelijke maatregelen getest is, voordat de nieuwe inrichting in steen en asfalt is aangelegd. Met gekleurde markering, planten en afzettingen creëert Tactical Urbanism een ervaring van hoe publieke (verkeers-)ruimte anders kan worden ingericht. Tegelijkertijd geeft het de ruimte om fundamentele ontwerp keuzes te testen en te wijzigen.

Naast infrastructuur aanpassingen kunnen experimenten ook betrekking hebben op aanbod van voorzieningen of mobiliteitsdiensten en voertuigen. En naast experimenten voor innovatie (het nieuwe opbouwen), is het ook belangrijk in te zetten op experimenten voor exnovatie (afbouwen, snoeien om te groeien).

Belangrijk bij experimenten is:

- Monitoring van het effect van de interventie
- Voorbereiding van communicatie
- Organisch draagvlak (diep en smal)
- Het adaptieve karakter van vervolgstappen
- Omzetten van tijdelijkheid naar permanente interventies

1.1.3. Samenwerking met de regio en buurgemeenten

De gemeente Veldhoven staat niet alleen in de transitie naar duurzame mobiliteit. Binnen het netwerk van Brainport Bereikbaar en SmartwayZ.NL werken ze samen aan de duurzame bereikbaarheid van de Regio. Hierin kan

de gemeente niet alleen gebruik maken van ontwikkelde producten en diensten. Ook kunnen ze de cases actief voorleggen als uitdagingen waar gezamenlijk een oplossing voor gevonden moet worden.

Vanuit de gemeente kan daarnaast nagedacht worden over samenwerkingsverbanden binnen Veldhoven. Hoe kunnen lokale ondernemers, instanties en bewoners bijdragen aan de transitie naar duurzame mobiliteit? Een mooi voorbeeld is een kortingsvoucher bij detailhandel en horeca voor fietsende klanten tijdens een fietsstimuleringsweek. Een 'Ga met de bus – excursie op scholen', of 'Ik doe boodschappen voor senioren – initiatief'. De gemeente kan ruimte creëren voor een diversiteit aan bottom-up oplossingen die juist door ook initiatief vanuit de samenleving effectief zijn.

1.1.1. Organisch draagvlak

Verandering start niet bij de massa, maar met vernieuwers die alternatieven voor het bestaande (auto)regime ontwikkelen. Bewoners, ondernemers, ambtenaren, werkgevers die vooroplopen. Met een smal (niches) en diep draagvlak (vanuit intrinsieke motivatie) wordt gewerkt aan het introduceren van nieuwe concepten voor duurzaam reisgedrag. In de uitwerking hiervan wordt zichtbaar welke concepten succesvol kunnen zijn voor een groter publiek. Deze kunnen vervolgens worden geoptimaliseerd en gebruiksvriendelijker gemaakt voor een breed draagvlak.

In transities wordt aanvankelijk niet gezocht naar draagvlak voor beleid, maar wordt ingezet op het ontwikkelen en vergroten van een breder maatschappelijk draagvlak voor verandering, vanuit duurzaamheid ambities en maatschappelijk urgentie. Dat betekent starten bij en met de reeds radicale initiatieven die huidig gedrag uitdagen. De initiatieven die aanslaan bieden er ruimte voor opschaling.

Verder is het van belang om transitie te democratiseren, om een stem te geven aan gemarginaliseerde perspectieven en zo toe te werken naar een eerlijke en inclusieve toekomst.

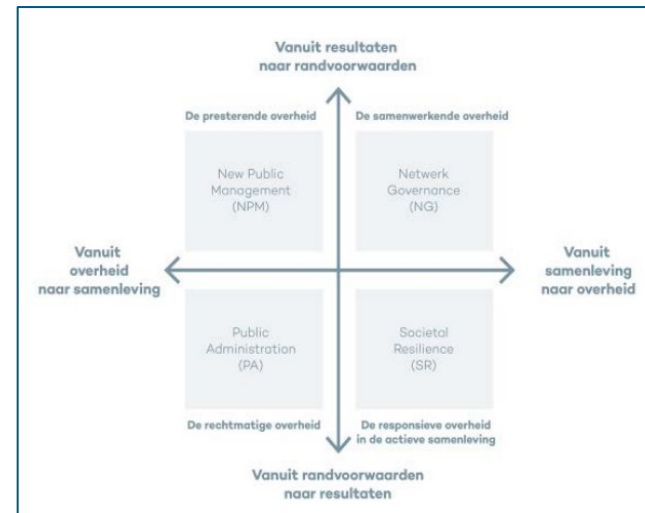
1.2. Sturingsmechanismen

De gemeente kan vanuit verschillende rollen acteren, experimenteren en samen te werken met anderen partijen, om uiteindelijk de visie te bereiken.

1.2.1. Raamwerk voor transitiebestuur door Drift en NSOB

Een gemeente kan vanuit verschillende rollen haar besturingsfunctie uitoefenen. Om dit in beeld te brengen heeft de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB) een sturingskwadrant met vier sturingsperspectieven ontwikkeld: *Rechtmatig, Presterend, Samenwerkend en Responsief*.

In de transitie naar duurzame mobiliteit kan de gemeente Veldhoven ook vanuit deze vier perspectieven opbouw, voortbouw, ombouw en afbouw faciliteren. NSOB en Drift hebben hiervoor hun raamwerken bij elkaar gebracht. Dit is in 2020 gepubliceerd in het artikel 'Sturing in Transitie'. Zie ook de afbeelding op de laatste pagina.

Figuur 3: perspectieven op overheidssturing volgens NSOB Bron: Sturing in Transitie 2020 Diercks, G., Loorbach, D., Van der Steen, M., Scherpenisse, J., Lodder, M., Buchel, M., ... & van Raak, R. (2020). Sturing in transitie. Een raamwerk voor strategiebepaling.

Opbouw

Bij opbouw gaat het om het faciliteren van 'transformatieve potentie', de vernieuwingen die ontstaan als alternatieven voor het dominante regime. Hiervoor is het belangrijk de opkomst aan innovaties te ondersteunen en een variatie aan initiatieven te koesteren. Maar ook is aandacht nodig voor het omzetten van de tijdigheid van pilots naar duurzame interventies die het bestaande regimes vervangen. Dit gaat dus gepaard afwegen van tegengestelde belangen.

De gemeente kan inzetten op de opbouw van nieuwe ontwikkelingen door:

- Aanpassen van wetten en regels, versnelde vergunningen - *Rechtmatig*
- Subsidies en stimuleringsprogramma's - *Presterend*
- Selectieve akkoorden met koplopers, nieuwe standaarden die ontstaan vanuit samenwerking met koplopers - *Samenwerkend*
- Het organiseren van ruimte voor initiatiefnemers, monitoring ter voorkoming van overnames door het bestaande regime - *Responsief*

Voortbouw

Bij voortbouw wordt het nieuwe systeem genormaliseerd. Dit kan zijn in reactie op vernieuwende initiatieven, maar ook als vertrekpunt waarbij de nieuwe standaard een aantrekkingskracht genereert voor initiatieven. Bij voortbouw is er een cruciale fase waarin gewaakt moet worden dat diversiteit aan initiatief niet afneemt en vernieuwers niet buitenspel komen te staan. Het oude regime heeft hier namelijk een kans om oude verdienmodellen principes opnieuw te verankeren. In deze fase is maatschappelijke steun van het publiek verwerven en behouden is een uitdaging, het is allemaal nog even wennen.

De gemeente kan inzetten op voortbouw van de nieuwe visie door:

- Het nieuwe institutionaliseren met regels, kaders en wetten en het inrichten van de regelruimte voor gewenst gedrag – *Rechtmatig*
- Inzetten van financiële middelen om het nieuwe structureel aantrekkelijker te maken en nieuwe allianties te bekrachtigen en formaliseren – *Presterend*
- Afspraken met de sector over nieuwe standaarden, handhaving en sanctionering – *Samenwerkend*
- Prijsvragen en challenges voor ontwikkeling van regels en normen en oog hebben voor gemarginaliseerde perspectieven - *Responsief*

Ombouw

Bij ombouw worden bestaande praktijken en oplossingen omgebouwd naar nieuwe binnen het bestaande regime. Met dezelfde regels en structuren iets nieuws mogelijk te maken. Hierbij is het belangrijk er kritisch te blijven of de

ombouw ingrijpend genoeg is om een structurele transitie te bewerkstelligen. Transitie vanuit ombouw richt zich op samenwerking, dialoog en geleidelijke aanpassing. Ook wel polderen, maar alleen met de partijen die gericht zijn op de gewenste transitie en hun eigen transitieproces serieus ingezet hebben. In deze strategische fase is het gevaar dat partijen wachten met het inzetten van de transitie. Een collectieve exit-strategie is dus noodzaak.

De gemeente kan inzetten op ombouw met exit-strategie door:

- Periodiek toetsen of regelgeving past bij opkomende praktijken en aanpassing aan nieuwe standaarden afdwingen aan de hand van wettelijke procedures en bepalingen – *Rechtmatig*
- Financiële prikkels omzetten naar nieuwe standaarden en geleiding van het verleggen van het economisch evenwicht door beprijzen en belonen – *Presterend*
- Afspraken over nieuwe standaarden en afstemming geleidelijkheid waarbij voldoende tijd is voor aanpassing – *Samenwerkend*
- Actieve Matchmaking van nieuw en bestaande partijen en het opstellen van programma's met gunstige condities voor nieuwe toepassingen en werkwijzen - *Responsief*.

Afbouw

Afbouwen gaat over van veel naar (wat) minder of beëindiging. Het gaat over het begeleiden van verlies, waarbij aandacht nodig is voor culturele, sociale en psychologische verbindingen. Bij afbouw is in veel gevallen een rol voor externe partijen en vaak ook de overheid nodig. Vanuit het algemene publieke belang, op basis van democratisch besluit, kan een verandering van het regime voor afbouw worden geforceerd. Vreedzame overdracht of afbouw komt vaak voor. Toch is dit vaak een langdurig proces. Terecht kan en mag dit enkel in een rechtstaat gebeuren, waarin wordt gehandeld met de grootst mogelijke zorgvuldigheid.

De gemeente kan inzetten op de afbouw van de nieuwe visie door:

- Wetten, regels en kaders die niet handhaafbare praktijken te beperken, onmogelijk te maken of te verbieden. Met daarbij strikte handhaving – *Rechtmatig*
- Uitkoopprogramma's en economische prikkels in te zetten om activiteiten te beperken of doorberekening en belasting van ongewenste externe effecten – *Presterend*

- Gezamenlijk met de sector een visie te formuleren voor uitfasering van activiteiten en het sluiten van akkoorden rondom de planning van afbouw van niet handhaafbare praktijken – *Samenwerkend*
- Ondersteuning en actieve stimulering van bewegingen in de maatschappij, die bestaande praktijken willen uitfaseren die realisatie van de visie in de weg staan. Programma's met ruimte voor maatwerk om individuele praktijken actief te helpen afbouwen – *Responsief*.

Ombouw

Voortbouw

Opbouw

Afbouw

